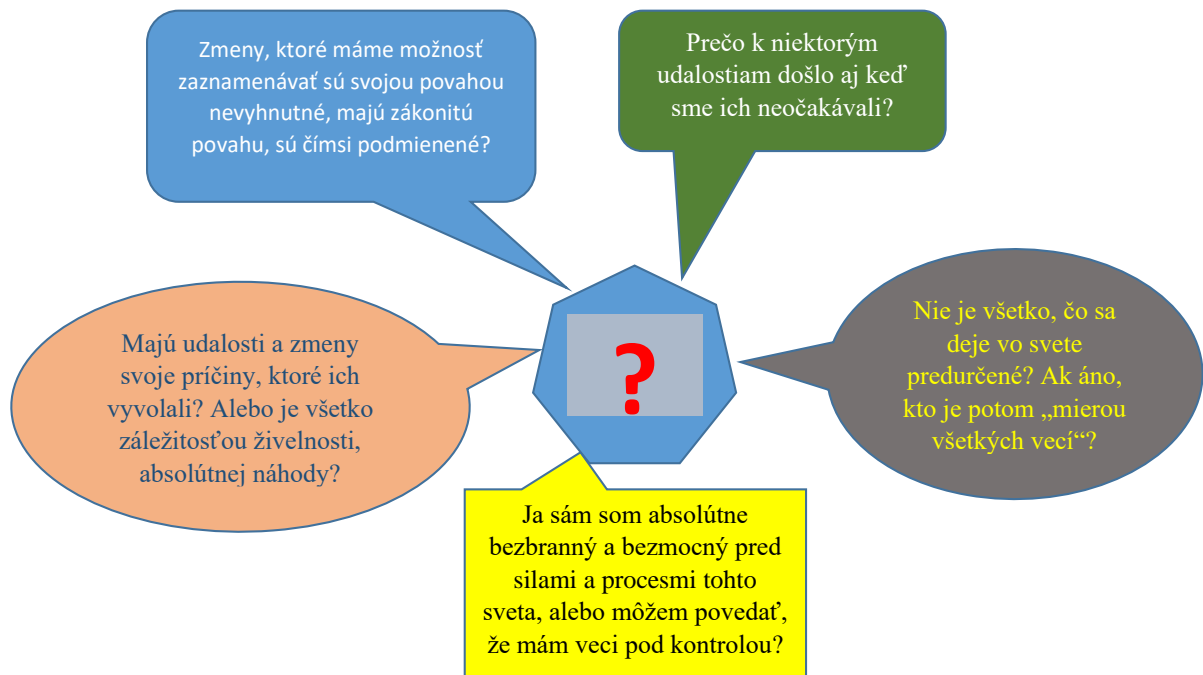

DETERMINIZMUS

- FILOZOFICKÉ UČENIE O OBJEKTÍVNEJ EXISTENCII VŠEOBECNEJ ZÁKONITEJ SÚVISLOSTI A VZÁJOMNEJ PODMIENENOSTI JAVOV

V ZÁKLADE DETERMINIZMU - TÉZA O OBJEKTÍVNEJ EXISTENCII PRÍČINNOSTI

INDETERMINIZMUS – FILOZOFICKÝ POSTOJ, KTORÝ **POPIERA** OBJEKTÍVNU EXISTENCIU VŠEOBECNEJ ZÁKONITEJ SÚVISLOSTI A PODMIENENOSTI JAVOV (VRÁTANE PRINCÍPU PRÍČINNOSTI)
/SUBJEKTÍVNI IDEALISTI – PRÍČINA OBJEKTÍVNE NEEXISTUJE/

MODELY DETERMINIZMU

- **metafyzický** (– vo varietach materialistickej /mechanistickej/ a idealistickej)
- **vedecký** (označovaný aj ako dialektický)

DEJINY FILOZOFIE: V PROCESE FORMOVANIA (ROZPRACOVÁVANIA) PRINCÍPU DETERMINIZMU DÔLEŽITÚ ÚLOHU HRALO **CHÁPANIE KATEGÓRIÍ NEVYHNUTNOSŤ A NÁHODA**

2 hlavné línie založené v gréckej atomistike:

1: Od DEMOKRITA:

1. NÁHODA = GNOZEOLOGICKÝ FENOMÉN (NÁHODOU OZNAČUJEME VŠETKO, ČOHO PRÍČINU NEPOZNÁME;

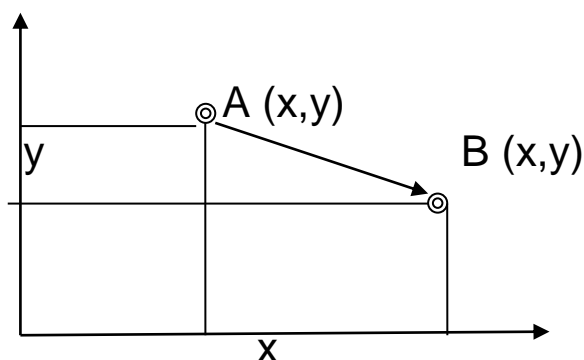
2. NEVYHNUTNOSŤ = PRÍČINNOSŤ

(VIĎ POHYB ATÓMOV U DEMOKRITA A DÔSLEDKY NA OBRAZ SVETA A MIESTO ČLOVEKA V ŇOM!)

KLASICKÁ METAFYZICKÁ (MECHANISTICKÁ) KONCEPCIA DETERMINIZMU: F.BACON, T.HOBBS, B.SPINOZA, R.DESCARTE, HOLBACH, LA METTRIE ...

LOGICKY UVEDENÚ KONCEPCIU ZAVRŠIL P.S. LAPLACE (PRETO JE V LITERATÚRE UVÁDZANÁ AKO LAPLACEOVSKÝ DETERMINIZMUS = MECHANISTICKÝ DETERMINIZMUS)

PODSTATA LAPLACEOVSKÉHO DETERMINIZMU (LD): EXISTUJÚCI STAV MATERIÁLNEHO SYSTÉMU JE JEDNOZNAČNE URČOVANÝ PREDCHÁDZAJÚCIM STAVOM A TEN JEDNOZNAČNE URČUJE AJ ĎALŠIU EXISTENCIU SYSTÉMU!

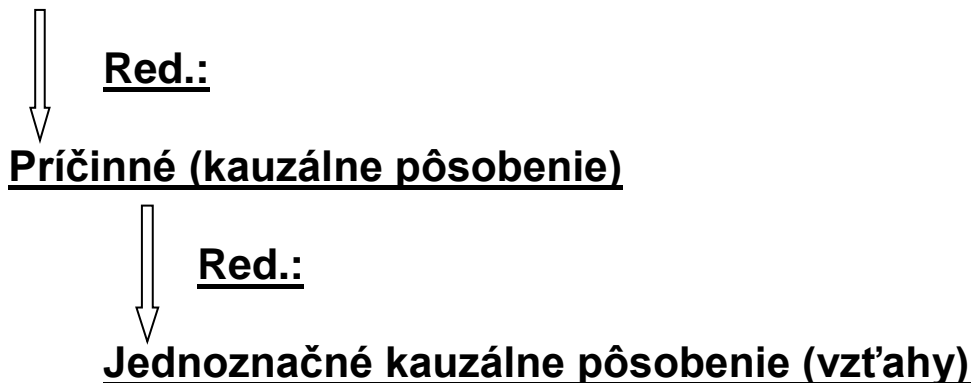
LD ANTICIPUJE TVRDENIE, ŽE V **GNOZEOLOGICKEJ ROVINE JE PRINCIPIÁLNE MOŽNÉ ÚPLNÉ A PRESNÉ PREDVÍDANIE** (PROGNÓZOVANIE) **VŠETKÝCH BUDÚCICH UDALOSTÍ A STAVOV MATERIÁLNYCH SYSTÉMOV AK POZNÁME VÝCHODISKOVÉ PARAMETRE** (TO ISTÉ PLATÍ AJ VO VZŤAHU K RETROSPEKTÍVE).

PO LAPLACEOVI V PRÍRODOVEDE A PREDOVŠETKÝM VO FYZIKE SA POD DETERMINIZMOM DLHÝ ČAS CHÁPALA **ZÁKONITÁ JEDNOZNAČNÁ**

URČENOSŤ, PODMIENENOSŤ JAVOV. TENTO PRINCÍP LEŽAL V ZÁKLADE VEDECKÉHO OBRAZU SVETA A „TEŠIL“ SA FILOZOFICKÉMU „POŽEHNANIU“.

V tomto obraze sveta:

Všetky formy vzájomných pôsobení

2: Od EPIKURA:

MYŠLIENKA O MOŽNOM ODCHÝLENÍ (ODKLONENÍ) POHYBUJÚCEHO SA ATÓMU OD PRIAMOČIAREJ TRAJEKTÓRIE.

TÁTO TÉZA V PROCESE ĎALŠIEHO VÝVOJA FILOZOFICKÉHO MYSLENIA

PRIVIEDLA K UZNANIU OBJEKTÍVNEJ EXISTENCIE NÁHODY!

NO!!: DÔSLEDOK BINÁRNEJ OPTIKY: **METAFYZICKÁ ABSOLUTIZÁCIA NÁHODY**, KTORÁ VZNIKLA AKO PROTIPÓL LD VYTVORILA PRIESTOR PRE VZNIK INDETERMINISTICKÝCH KONCEPCIÍ /VOLUNTARIZMUS, IRACIONALIZMUS/.

!! INDETERMINISTICKÉ ŠPEKULÁCIE 19.STOROČIA BOLI ŠPECIFICKOU REFLEXIOU (REAKCIOU) A ZÁROVEŇ SPÔSOBOM RIEŠENIA PROTIREČENÍ MEDZI METAFYZICKOU KONCEPCIOU DETERMINIZMU A KUMULUJÚCIMI SA EMPIRICKÝMI FAKTAMI VO VEDE.

LD NEVEDEL VYHODNOTIŤ NAJVÝZNAMNEJŠIE OBJAVY KONCA 19.STOR.:

- KVANTOVÁ TEÓRIA;
- RÁDIOAKTIVITA;
- GENETIKA;
- ŠTATISTICKÉ METÓDY

PROTIREČENIE MEDZI FYZIKOU (KVANTOVOU TEÓRIOU, KTORÁ DOKAZOVALA NEMOŽNOSŤ JEDNOZNAČNÉHO PROGNOZOVANIA ELEMENTÁRNEJ ČASTICE) A LD SA MOHLA RIEŠIŤ 3 SPÔSOBAMI:

1. **HLADANÍM NOVÝCH AXIÓM**, ktoré by rehabilitovali mechanistickú koncepciu determinizmu na mikrofyzikálnej úrovni;

2. **ODMIETNUTÍM DETERMINIZMU** a jeho nahradením indeterminizmom, ktorý mikrosvet skúma ako kráľovstvo čistej náhody;

3. **PREPRACOVANÍ SAMOTNEJ KONCEPCIE DETERMINIZMU V SÚLADE S NOVÝMI OBJAVMI A VEDECKOU RACIONALITOU.**

- V RÁMCI TEJTO INICIATÍVY SA KRITIKA JEDNOSTRANNOSTI A NEDOSTATOČNOSTI MECHANISTICKÉHO DETERMINIZMU NESPÁJALA S ODMIETNUTÍM DETERMINÁCIE VŠEOBECNE!!!

- ANALÝZA UKÁZALA, ŽE MECHANICKÝ TYP DETERMINÁCIE MÁ MIESTO V REÁLNOH SVETE, ALE JE **IBA JEDNOU** Z FORIEM PODMIEŇOVANIA. KAŽDÁ JEHO METAFYZICKÁ ABSOLUTIZÁCIA JE ZÁSADNÝM DEFORMOVANÍM OBRAZU SVETA!

! UZNANIE OBJEKTÍVNEJ EXISTENCIE NEVYHNUTNOSTI A NÁHODY
! UZNANIE RÔZNYCH FORIEM VZÁJOMNÝCH SÚVISLOSTI (VRÁTANE KAUZÁLNEJ) A ZACHOVANIE PRINCÍPU KAUZALITY
! ZÁSADNÝ POSUN V CHÁPANÍ ZÁKONA

Ako problém: Def. a chápanie ZÁKONA

+ konsenzus (?) = **uznanie dynamických a štatistických zákonov ako rovnocenných**

DYNAMICKÝ ZÁKON: PODSTATNÁ SÚVISLOSŤ MEDZI RÔZNYMI OBJEKTMI ALEBO MEDZI RÔZNYMI STAVMI TOHO ISTÉHO OBJEKTU MÁ JEDNOZNAČNÝ CHARAKTER A PREJAVUJE SA V KAŽDOM JEDNOTLIVOM PRÍPADE (ZÁK. MECHANIKY, POHYBY PLANÉT, ...)

ŠTATISTICKÝ ZÁKON: PODSTATNÁ SÚVISLOSŤ SA PREJAVUJE LEN AKO HLAVNÁ TENDENCIA, NIE AKO VLASTNOSŤ PREJAVUJÚCA SA V KAŽDOM JEDNOTLIVOM PRÍPADE (PRI VEĽKOM POČTE NÁHODNÝCH UDALOSTÍ PREJAVUJE SA U NICH TENDENCIA PREBIEHAŤ URČITÝM SPÔSOBOM – A.QUETELET)

SÚČASNÝ (vedecký) DETERMINIZMUS:

AJ KEĎ VŠETKY FORMY REÁLNYCH SÚVISLOSTÍ SÚ V KONEČNOM

DÔSLEDKU URČOVANÉ KAUZALITOU (PRETOŽE NEEXISTUJE JAV, KTORÝ NEMAL SVOJU PRÍČINU, RESP. PRÍČINY), **PREDPOKLADÁME EXISTENCIU RÔZNYCH FORIEM VZÁJOMNÝCH SÚVISLOSTI JAVOV**, Z KTORÝCH NIE VŠETKY MAJÚ BEZPROSTREDNÝ KAUZÁLNY CHARAKTER!

Z MNOŽSTVA FORIEM VZÁJOMNÉHO PODMIEŇOVANIA ZA ZÁKLADNÉ (A VÝZNAMNÉ AJ Z POHĽADU METODOLÓGIE) POVAŽUJEME:

KAUZÁLNA DETERMINÁCIA – JE POKLADANÁ ZA JEDNU Z HLAVNÝCH FORIEM DETERMINÁCIE (= PRINCÍP KAUZALITY).

- POKLADÁME JU ZA ZÁKLAD REALIZÁCIE MOŽNOSTI. DNES UŽ VIEME, ŽE BOLO BY HRUBÝM ZJEDNODUŠENÍM REDUKOVAŤ DETERMINIZMUS IBA KU KAUZÁLNYM FAKTOROM. ZMENY OBJEKTOV PREBIEHAJÚ POD VPLYVOM MNOŽSTVA DETERMINANTOV, KTORÉ URČUJÚ KONKRÉTNY OBSAH VZNIKAJÚCEJ SKUTOČNOSTI

!!! GENETICKÝ VZŤAH MEDZI PRÍČINOU A ÚČINKOM JE HLAVNÝM FAKTOROM DETERMINÁCIE, NO NIE JEDINÝM!!!

- OKREM TOHTO TYPU DETERMINÁCIE ZACHYTÁVAME MINIMÁLNE NASLEDUJÚCE FORMY PODMIEŇOVANIA:

- **DETERMINÁCIA KONDICIONÁLNA**
- **DETERMINÁCIA FUNKCIONÁLNA**

DETERMINÁCIA KONDICIONÁLNA (determinácia podmienkami).

- PRÍČINA (PRÍČINY) VŽDY PÔSOBÍ NA ZÁKLADE URČITÝCH PODMIENOK, KTORÉ SA BEZPOCHYBY VYZNAČUJÚ DETERMINUJÚCIM VPLYVOM.

NO: EXISTUJÚCE **PODMIENKY VYTVÁRAJÚ IBA MOŽNOSŤ** URČITÉHO ÚČINKU A PRÁVE PÔSOBIACA PRÍČINA TÚTO MOŽNOSŤ REALIZUJE! PRÍČINA A PODMIENKY SA NAVZÁJOM PREDPOKLADAJÚ, SÚ VZÁJOMNE SPÄTÉ.

PODMIENKY – KOMPLEX RÔZNORODÝCH FAKTOROV, OD PRÍTOMNOSTI KTORÝCH ZÁVISÍ VZNIK, EXISTENCIA A ZÁNİK VECÍ, RESP. ICH ZMENY, PRIČOM TIETO PODMIENKY SAMY OSEBE TIETO VECI NEPRODUKUJÚ

DETERMINÁCIA FUNKCIONÁLNA

- CHÁPEME JU AKO PODMIEŇUJÚCI VZŤAH DVOCH ALEBO VIACERÝCH KOEXISTUJÚCICH PROCESOV, Z KTORÝCH KAŽDÝ V ROVNAKEJ MIERE URČUJE (PODMIEŇUJE) EXISTENCIU A ZMENU OSTATNÝCH;

- **POJEM FUNKCIONÁLNEJ DETERMINÁCIE ZACHYTÁVA FAKT, ŽE ANI JEDEN PROCES NEPREBIEHA V ABSOLÚTNEJ IZOLÁCII**, ŽE JE SPÄTÝ S PARALELNE PREBIEHAJÚCIMI (KOEXISTUJÚCIMI) PROCESMI A OD TOHTO VZÁJOMNÉHO PÔSOBNIA JE ZÁVISLÁ ICH EXISTENCIA;
- SPOLOČNÝCH ZNAKOM TEJTO INTERAKCIE JE, ŽE PRÍPADNÁ ZMENA NA JEDNEJ STRANE VZŤAHU VYVOLÁ ZMENU NA STRANE DRUHEJ A POD./

PODSTATNOU CHARAKTERISTIKOU FUNKČNEJ DETERMINÁCIE JE SPÄTNÁ VÄZBA = STRÁNKY /AKTÉRI/ FUNKČNEJ DETERMINÁCIE SÚ SYMETRICKY SPÄTÉ (MIMO SPÄTNEJ VÄZBY FUNKČNÁ DETERMINÁCIA NEEXISTUJE!) (AKO PRI FUNKCII: $y = f(x)$)

- FUNKČNÉ VZŤAHY MÔŽU BYŤ VYJADRENÉ MATEMATICKOU FUNKCIOU, KTORÁ VYJADRUJE KVANTITATÍVNY VZŤAH MEDZI PARAMETRAMI RÔZNYCH SYSTÉMOV!

Problém a výzva súčasne!!!

AKÝM SPÔSOBOM ZACHYTIŤ KOMPLEXNOSŤ!?

ČO PONÚKA SYNERGETIKA AKO SÚČASNÁ VEDECKO-VÝSKUMNÁ STRATÉGIA A PARADIGMA: